

PROSTI ČAS LOČANOV MED OBEMA VOJNAMA (1918–1941)

Pomen prostega časa

Skozi vse človekovo življenje se prepletajo delo in tisti trenutki, ki si jih je človek vzel povsem zase. To je čas, ko se je lahko umaknil pred vsakodnevnimi obveznostmi, pred problemi, pred vso tisto naglico in hite- njem za popolnostjo, ki je postajala prevladujoča podoba današnjega časa. Tudi v času, ki ga opisujem, je človek že bil vpet v tokove časa, dneva, z vseskozi prisotno mislijo o preživetju sebe in svojih najbližjih. Naraščajoča industrija, nove tehnologije, vojne in gospodarske krize so ga prisiljevale v nenehno borbo s časom, s samim seboj in svetom, v katerem živi. Pa vendar si je v tem kolesju našel čas zase, za svoje dobro počutje, da je ob srečanju s prijatelji pozabil na vsakdanje skrbi. Prav zaradi strahu pred odtujenostjo, osamljenostjo so ljudje stremeli za tem, da zabave in razvedrila ne bi primanjkovalo. In tega je bilo v času med obema vojnama več kot dovolj. Številni plakati, raztreseni po mestu, časopisni oglasi in vabila so jih privabljali na prireditve. Predvsem je bila beseda, ki je šla od ust do ust, najboljši obveščevalec.

Ljudje so si po napornem delovniku resnično zaželeli sprostitev in zabave. Vendar pa se moramo vprašati, koliko prostega časa so ljudje imeli. Torej kdaj in koliko časa so preživeli na delu. Škofja Loka je bila v tem času pretežno trgovsko, obrtno mesto. Poleg teh so bili v mestu še zdravniki, uradniki, šolniki, ... Delovni čas se glede na čas pred prvo svetovno vojno ni bistveno spremenil. Trgovci so delali šest dni v tednu, medtem ko so nedeljo ponekod spoštovali kot dela prost dan, druge so nasprotovali temu. Prav zaradi takih nedoslednosti je bila v začetku leta 1921 izdana okrožnica, da morajo trgovska podjetja imeti osemurni delovnik in sicer od 8. do 12. ure ter od 14. do 18. ure in popolni nedeljski počitek. Vendar tega vsi trgovci niso upoštevali, predvsem tisti na podeželju ne. Zato je bil že naslednje leto izdan nov razglas. Le-ta dovoljuje, razen mestom Celje, Ljubljana, Maribor in Ptuj, da bi smele biti trgovine odprte vsako prvo in tretjo nedeljo v mesecu.¹ Seveda so bili poleg nedelj prosti dnevi še ob državnih in cerkvenih praznikih. Novembra leta 1929 je zveza trgovskih gremijev za dravsko banovino v Ljubljani objavila: »*Na podlagi razglasa g. bana dravske banovine morajo biti na praznik ujedinjenja 1. decembra vse trgovine v mestih, kakor tudi na deželi ves dan zaprte.*«²

V času Avstro-Ogrske monarhije so ljudje dobivali pošto tudi ob nedeljah. Ko pa se je vzpostavila nova oblast, so prišli tudi poštarji do zaslužnega počitka. S 16. marcem 1919 je bilo tako ukinjeno nedeljsko delo.³ Deseturni delovnik pa so še vedno imeli v obrtniških podjetjih in seveda v tovarnah. Tak režim so imeli še v časih pred prvo svetovno vojno. Takrat so delali od 7. do 12. ure, temu je sledil enourni počitek, nato pa še

od 13. do 18. ure. Nedelje so imeli seveda proste. Delovni čas v uradih je bil podoben kot v trgovinah. Npr. uradne ure na občini so bile od 8. do 12. ure ter od 13. do 17. ure. Nekje pa so uradovali le v dopoldanskem času in le kak dan v tednu še popoldne.

Skratka, ljudje so bili zaposleni od jutra do večera in ob tem so mnoge čakala še domača opravila. Zares so se lahko oddahnili šele takrat, ko se je že resnično zvečerilo in pa ob nedeljah, ko so ves dan posvetili le sebi. Vendar so tudi tako malo prostega časa znali dobro izkoristiti. Predvsem ob koncu tedna so zaživela športna igrišča, hribe okoli mesta so preplavile trume nedeljskih izletnikov, samevale niso sprehajalne poti. Poleti so hiteli na veselice, tombole, pozimi so ljudje polnili gledališke in plesne dvorane. Vse bolj popularen je postajal tudi kino. Ta je bil obiskan že med tednom in takrat se je našel čas še za klepet, ob kavici in kozarcu pijače, s prijatelji v gostilni ali kavarni, ki jih v Škofji Loki resnično ni primanjkovalo. Drugi zopet so ostajali doma, posedeli v družinskem krogu, odigrali partijo šaha, kart, prebirali knjige ali poslušali radio in glasbo iz gramofona. Pomembno je bilo le to, da so se jim ti trenutki spremenili v tisto, po čemer so hrepeneli.

Gostilne, kavarne,...

Pomemben dejavnik preživljanja prostega časa so bile v preteklosti kot tudi danes gostilne, kavarne, vinotoči, ... Ti javni prostori so bili središče vaškega in mestnega družabnega življenja. Gostilne so bile neme priče oblikovanja političnega in kulturnega življenja, tu so si ljudje poiskali zabavo, veselje in tolažbo. Nekoč so vanje zahajali le moški. Spremembe časa pa so tudi ženskam prinesle »pravico« prestopiti njihov prag, kamor pa so praviloma zahajale le v spremstvu moških.

V Škofji Loki je bilo v letih od 1919 do 1941 kar 23 gostiln, vinotočev in krčem. Ob tej pestri ponudbi pa so imeli le eno kavarno in nobene slaščičarne. Predvsem za kavarne je bilo značilno, da so poleg pestre ponudbe različnih vrst kav, čajev, žganih pijač, ... imele za popestritev na voljo še biljard, šah ter dnevno časopisje. Gostilne in kavarne so bile znane po kvartopirskih družčinah. Polniti so se začele proti večeru, gostje pa so v njih posedali vse tja do poznih nočnih ur. Zato je bil temu primerno prilagojen tudi obratovalni čas. Ta se je v teku let spreminjal, prav tako se je spreminjal glede na letni čas. Praviloma so bili poleti gostinski obrati odprti dalj časa. S 1. aprilom leta 1919 so podaljšali policijsko uro za kavarne na 11. uro zvečer, vendar pa po 9. uri niso smeli več točiti alkoholnih pijač. Gostilnam so obratovalni čas podaljšali šele v mesecu juliju in sicer do 11. ure zvečer. Zimski čas je imel drugačen režim. Gostilne so bile odprte do 9. ure in kavarne do 10. ure zvečer.⁴

Zaradi »zgodnjega« zapiranja so številni gostilničarji prosili za podaljšanje policijske ure. Potreba po daljšem obratovanju gostiln se je pokazala predvsem ob koncu tedna, ko so se v mestu odvijale gledališke predstave, koncerti, predavanja, ... saj so po končanih prireditvah ljudje zelo radi zavili v gostilne na klepet. Pogosto so bile prizorišče plesov in veselic, ki so jih organizirala društva ali gostilničar sam, saj je s tem popestril svojo ponudbo. Odprte so ostajale vse tja do 1. ure, včasih celo do 4. ure ponoči. Mnogokrat se je zgodilo, da so prekoračili policijsko uro in se je veseljačilo vse do ranega jutra. Kršilci ponavadi za dovoljenje niti niso prosili ali pa ga niso dobili.

Med temi sta bila pogosto kršitelja Anica Horvat, najemnica kavarne, in gostilničar Matevž Ziherl. V svoj zagovor so ponavadi navajali, da so bili gostje mirni, med njimi je tekel le pogovor, včasih so kartali ali tiho prepevali. Lastniki lokalov so bili prisiljeni, kot sami pravijo, v podaljševanje obratovalnega časa, saj pozno prispelih gostov niso mogli nagnati.

Leta 1935 so slovenski gostilničarji dobili nov predpis o odpiranju in zapiranju gostinskih podjetij, ki se navezuje na okrožnico Kr. banske uprave dravske banovine VIII. No. 2911/4 na postavi čl. 78 in 427, odstavek 2 točke 1, zakona o obratih in se glasi:

Gostinski obrati smejo biti odprti:

1. Na področju uprave policije v Ljubljani, predstavništvo mestne policije v Mariboru in Celju ter v krajih, kjer so sedeži sreskih načelstev in sreske izpostave, smejo biti kavarne odprte do 2. ure ponoči, ostale gostinske obratovalnice razen okrepčevalnic do 24. ure ponoči.

4. Na Silvestrov večer in pustni torek v krajih pod 1. kavarne do 3. ure, ostali gostinski lokali – razen okrepčevalnic – pa do 2. ure ponoči.

Kavarne se ne smejo odpirati pred 5. uro, ostale gostinske obratovalnice – razen okrepčevalnic – v poletnem času ne pred 5. uro, v zimskem ne pred 6. uro.

Škofja Loka 18. 7. 1935⁵

Kljub daljšemu obratovalnemu času so prošnje za podaljšanje policijske ure še vedno »deževale«, prav tako je veliko gostilničarjev imelo odprto prek dovoljenega časa.

Pogosta ponočevanja in popivanja po gostilnah so sprožila nereda in razgrajanja po ulicah Škofje Loke. Policijski dosjeji so bili polni takih kaznivih dejanj, npr.:

»Trije Ločani so 10. junija 1928 od pol 11. ure do pol 12. ure prepevali, kričali ter pobijali kozarce pred gostilno Homan.«

Še hujši je bil Škofjeločan, ki je ob 3. uri ponoči hodil po mestu ter trobil na trobento razne marše.⁶

V gostilnah se ni le popivalo, zabavalo in plesalo, ampak se je dogajalo tudi kaj koristnega – od ustanavljanja društev, klubov, do rekreacije. Namreč kar nekaj gostiln v Škofji Loki in njeni okolici je na svojem vrtu imelo kegljaško in balinarsko igrišče. Skratka, gostilne, kavarne so tako igrale pomembno vlogo v družabnem življenju meščanov Škofje Loke.

Društva

Društva so bila med glavnimi kreatorji družabnega življenja Slovencev. Ustanavljali so jih zaradi različnih nagibov. Namen je bil, da bi se v njihovem okviru ljudje lažje informirali, »izobraževali«, spoznavali. Posegala so na politično, gospodarsko in kulturno področje. Tako so svoja društva imeli kmetje, obrtniki, tudi stranke so prek njih lažje propagirale svoje ideje. Predvsem pa so društva rasla na pobudo kulturnih zanesenjakov. Sprva so bila društva nadstrankarska. Prebujala so le narodovo zavest. V tem pogledu so bile zlasti dejavne čitalnice, ki so se ustanovljale v 60-ih in 70-ih letih 19. stoletja. Prvo čitalnico na Gorenjskem so novembra 1862 dobili v Škofji Loki in je bila hkrati tudi prvo društvo, ustanovljeno v tem mestu. Sem so zahajali ljudje ne glede na svoje politično prepričanje. »Pisana« sestava

članstva je bila tudi pri telovadnem društvu Sokol, v Škofji Loki so ga ustanovili šele leta 1906, saj so se sem vključevali vsi, ki so imeli radi šport. V 90-ih letih 19. stoletja pa je v političnem življenju na Slovenskem prišlo do preobrata. Osnovani sta se liberalna in klerikalna stranka, ki sta svoj pečat pustili tudi v društvenem življenju. Iz omenjenih društev so odšli pristaši klerikalcev. Ti so kasneje na športnem področju osnovali telovadno društvo Orel. Klerikalci, ki so prišli iz vrst čitalnic, so ustanavljali razna katoliška prosvetna društva. V Škofji Loki so tako leta 1894 ustanovili Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov, katerega člani so postali Škofjeločani, ki so predtem delovali v Bralnem društvu (tudi tu je prišlo do liberalno-klerikalnega razkola). Leta 1903 je v Škofji Loki nastalo novo katoliško društvo in sicer Katoliško izobraževalno društvo, ki je izšlo iz Katoliškega društva rokodelskih pomočnikov. Pred prvo svetovno vojno so v mestu poleg naštetih delovali še telovadno društvo Orel, Strelsko društvo, Olepševalno društvo, Gasilsko društvo, v okviru katerega se je leta 1909 osnovala gasilska godba. Leta 1911 so privrženci socialdemokratskih idej dobili svoje kulturno-prosvetno društvo. To je bila škofjeloška podružnica Vzajemnosti, ki je imela svoj sedež v Ljubljani.

Delitev društev glede na politično pripadnost se je prenesla tudi v čas po prvi svetovni vojni, čeprav se vsa društva ali organizacije le niso strankarsko opredeljevale, kot npr. nekatera specifična kulturna društva, gospodarska društva.

Čas vojne vihre je ohromil društveno delovanje. Nekatera društva so uspešno prebrodila to obdobje in so po vojni ponovno zaživela, druga pa so počasi prenehala obstajati. Vse to je bilo značilno tudi za Škofjo Loko. Čitalnica je svoja vrata zaprla leta 1924. Tudi strelsko društvo v svoji prvotni zasnovi ni znalo več zaživeti. Zato pa so s toliko večjo vnemo začeli delati pri Sokolih in Orlih. Morda je ene in druge spodbujalo medsebojno rivalstvo. Sokoli so ponovno oživelili jeseni leta 1918. Že takoj so dobili nekaj novih odsekov, npr. kulturno-prosvetni: dramatični, glasbeni, zdravstveni, socialni, veselični. Kasneje so dobili še narodno-obrambni odsek ter moški pevski zbor. Predvsem mlade pa so razveselili, ko so leta 1925 odprli Sokolski kino. Društvo je delovalo vse do druge svetovne vojne.

Po prvi svetovni vojni pa so Orli postali mnogo bolj dejavni kot v prejšnjih letih. Ustanovili so tudi ženske oddelke in prav loške Orlice so postale zelo aktivne. Posebnost pri Orlih je bila, da so se enkrat tedensko srečevali na t.i. fantovskih večerih. Na teh »sestankih« ni bilo telovadbe, pač pa je bil program sestavljen iz deklamacije, predavanja (pripravila sta ga dva člana na večer po abecednem redu), petje in na koncu točka razno. Prav tako so svoje dekliške večere imele Orlice. Ti večeri so bili včasih celo bolj obiskani kot vse ure telovadbe. Društvo Orel je imelo tudi svojo knjižnico, prirejali so razna poučna predavanja, t.i. tehnične tečaje, ... Društvo je delovalo do leta 1929.

Poleg teh dveh so svoje delovanje obnovili še Olepševalno društvo oziroma Tujsko prometno društvo, Gasilsko društvo, Katoliško izobraževalno društvo – pod tem imenom so delovali do leta 1923, nato so se preimenovali v Katoliško prosvetno društvo. Vsi so bili aktivni do leta 1941. Nov čas pa je Ločanom prinesel številna nova društva, ki so še bolj popestrila družabno življenje. Po mnogih letih »gostovanj« v Kranju in Selcih so Ločani leta 1929 dobili svoje Planinsko društvo. Potem so imeli še podružnico

Sadjarskega in vrtnarskega društva, ki je delovala v letih 1926–1937. Poglavitna njihova dejavnost je bila organiziranje strokovno-izobraževalnih predavanj. Leta 1933 so v Škofji Loki dobili krajevni odbor Jadranske straže. Njihova dejavnost je bila dokaj pestra. Prirejali so izlete-ekskurzije, proslave, zabave, predavanja. Predvsem pozimi so prirejali društvene večere, akademije, igre, ... Posebnost njihovega društva je bila organiziranje »cvetličnega dne«. Svoje društvo so imeli tudi primorski emigranti. Imenovalo se je Prosvetno in podporno društvo »Edinost«, ki je delovalo v letih 1931–1941. Prirejali so koncertne večere v podporo brezposelnim emigrantom, predavanja, ... Poleg teh so delovala še: Mladi junaki – Savez trezne mladeži (1920–1941), Jugoslovansko učiteljsko združenje (1931–1941), Škofjeloško krajevno društvo Rdečega križa SHS – sreski odbor društva Rdečega križa v Škofji Loki (1926–1941), Podružnica krščanske šole v Škofji Loki (sedež društva je v Ljubljani, društvo ni politično obarvano, namen društva je krščanska vzgoja mladine, delovalo le v letu 1933;), ...⁷

Društev, združenj, organizacij je Škofja Loka imela zelo veliko. Tako so Ločani večji del svojega prostega časa preživeli v okviru teh društev, bodisi na njihovih predavanjih, tečajih, izletih, zabavah in družabnih večerih, ... Podoba društev je bila pestra, zato si je lahko vsakdo našel primerno razvedrilo.

Šport in rekreacija

Prosti čas so meščani izkoristili na različne načine. Prav rekreacija in z njo povezano športno-tekmovalno udejstvovanje je bila ena od dejavnosti, ki je pritegnila širok krog ljudi. Predvsem mlajši so bili glavni protagonisti tovrstnega razvedrila. Le-to pa je bilo zelo raznovrstno, zelo razgibano. Nekateri so se vključevali v društva oziroma športne klube in se tako v njihovem okviru rekreirali, si krepili telo. Drugi pa so kar sami krenili v gore, na daljše ali krajše peš izlete, odhajali na sprehode v bližnjo okolico, se usedli na kolo in odbrzeli v naravo. Narava je vabila v svoje naročje in prav Škofja Loka je bila z njenimi darovi bogato obložena. Okoliški hribi, travniki, gozdovi ter Poljanska in Selška Sora so Ločanom in vsem drugim nudili obilo zabave (rekreacije) tako poleti kot pozimi.

Vendar je kljub vsemu spoznanje o športu-rekreaciji kot o možnosti zdrave izrabe prostega časa prodrlo v zavest Ločanov dokaj pozno. Morda so ljudje kljub številnim možnostim, ki jim jih je ponujala narava, vendarle potrebovali nekoga, ki bi jim to pot pokazal, jih zbral skupaj in jim organiziral takšno »zabavo«. Če se ozremo nazaj, v čas Avstro-Ogrske monarhije, sta v Škofji Loki dominirali le dve športni društvi – Sokol in Orel, tudi strelci so bili dejavni, medtem ko so bili v nekaterih drugih mestih že veliko bolje organizirani, čeprav so bila to le večja mesta. Čas po prvi svetovni vojni pomeni za šport velik preobrat in to velja za celotno slovensko ozemlje. Ustanavljati so se začeli številni športni klubi, društva, ob že obstoječih, ki so tako ali drugače prevedrili vojni čas. Njihov vpliv oziroma njih posnemanje je seglo tudi v manjše kraje. Vsekakor moramo pri tem razlikovati tekmovalni šport, pri katerem so bile udeležene ozke skupine ljudi, pretežno iz vrst meščanstva, in šport-rekreacijo širokih ljudskih množic, ki se je razvijal veliko bolj spontano od tekmovalnega.

V jugoslovanskem okviru je bila športno najbolj napredna Slovenija.

Znotraj nje pa so dominirali Ljubljana, Celje, Maribor, torej večja slovenska mesta, medtem ko so se manjša mesta le s težavo prebijala v vrhove slovenskega športa. Med njimi je bila tudi Škofja Loka, za katero je značilno, da v nov čas ni vstopila z močno športno tradicijo. Prvo telovadno društvo še v Avstro-Ogrski je bilo Sokol, ustanovljeno šele leta 1906 (Sokoli so se v Sloveniji pojavili že leta 1863). Tri leta za tem se je osnovalo društvo Orel. Društvi sta bili po strankarski pripadnosti članov v nasprotnih taborih. Zelo zgodaj pa so v Škofji Loki ustanovili Strelsko društvo. Njegovi začetki sežejo že v leto 1883. Strelske ure so imeli v večernih urah nekajkrat na teden. Z manjšimi prekinitvami je bilo društvo dejavno vse do prve svetovne vojne.⁸ V času vojne se je društvo razpustilo. Društvo, tako kot je bilo, se ni več postavilo na noge. Pač pa so strelski odsek ustanovili pri Sokolskem društvu spomladi leta 1933. Ure treninga – streljanja so imeli člani ob četrtnih zvečer in naraščaj ob ponedeljkih v večernih urah.⁹ Istega leta 27. aprila je bil v Škofji Loki ustanovni občni zbor Strelske družine. Strelske vaje so imeli vsak teden ob četrtnih v škofjeloški vojašnici. Člani so bili moški, stari več kot 18 let, ki so imeli stalno bivališče v občinah Škofja Loka, Stara Loka in Zminec.¹⁰

Že zelo zgodaj so se Ločani spoznali s tenisom, ki pa so ga le od daleč opazovali. Njihov rojak Ivan Tavčar je na svoji domačiji na Visokem v Poljanski dolini leta 1897 zgradil teniško igrišče, ki je bilo prvo tako na Gorenjskem oziroma na Slovenskem. Vendar v virih ni sledu o tem, da bi Ločane ta šport navdušil in bi si tako zgradili lastno igrišče. Vedeti pa je treba, da so se s tenisom v začetku tega stoletja ukvarjali le premožni meščani večjih slovenskih mest, medtem ko se v provinci ni zbralo dovolj bogatih privržencev tega športa. Na Gorenjskem je bilo poleg »zasebnega« Tavčarjevega še nekaj teniških igrišč. V Kranju so se za lawn-tenis (tako so ga v tistih časih imenovali) navdušili v vrstah telovadnega društva Sokol in prvo sezono so odprli meseca julija leta 1908. Teniško igrišče je bilo tudi v Lescah pri gostilničarju in hotelirju Ivanu Legatu. Brez tenisa pa si svoje turistične ponudbe ni mogla zamisliti letoviška Kranjska Gora. Vendar, kot sem že omenila, je bil to šport izbranih posameznikov, o čemer pa po prvi svetovni vojni ne moremo govoriti. Časopis Slovenec je leta 1935 objavil zapis o tem, da so privrženci tenisa iz vseh slojev družbe. Ljubljansko društvo Atena, ki je imelo igrišče v Tivoliju, je cene naravnalo tako nizko, da so postale dostopne vsakomur; akademski mladini pa so igranje dovolili brezplačno.¹¹

Če je bil tenis za Ločane v časih pred prvo svetovno vojno bolj prestižen šport, pa tega za **planinarjenje** ne moremo reči, kajti tu ne potrebuješ igrišča in drage opreme ampak le dobro voljo in primerno obutev. Kljub vsemu pa organiziranega planinstva v Škofji Loki ni bilo. Zato so bili vsi tisti, ki so imeli radi hojo v hribe, včlanjeni v Planinsko društvo v Selcih in v Kranju. Tudi ko so minila vojna leta in se je pred Ločani zrcalilo novo obdobje, niso prav ničesar storili, da bi se ljubitelji hoje v hribe organizirali in ustanovili matično društvo. Tako so še vedno ostajali člani sosednjih društev. Ker je bilo članstvo selškega društva sestavljeno predvsem iz škofjeloških planincev, so se le-ti na seji občnega zbora 1. aprila 1929 odločili, da sedež odbora prenesejo v Škofjo Loko.¹² Lahko rečemo, da so s tem dnem Škofjeločani vendarle dočakali povsem svoje planinsko društvo. Naloga planinskih društev ni bila le organiziranje izletov oziroma pohodov v gore, ampak tudi omogočiti vsem vnetim hribolazcem varen dohod do vrhov. Izkušenejši člani

so trasirali poti, ki so omogočale varno hojo prav za vsakogar. Ločanom in vsem drugim obiskovalcem je bilo namenjenih mnogo markiranih poti, ki so se razpredale po Loškem hribovju. Nekatere so potekale takole: iz Škofje Loke čez Grmado k Sv. Katarini; pot iz Javorjev pod Blegošem na Lubnik; leta 1938 pa so markirali še pot iz vrha Osovnika na Gosteče čez most; pot Binkelj, Cavr, Križna gora do razpotja na Planici.¹³

Leta 1923 so člani Selške podružnice SPD markirali skoraj vse dohode na Ratitovec. Že leta 1922 so ljubitelji gora – zlasti Ratitovca – pričeli s pripravami na gradnjo koče na njem in le-to v oktobru 1923 tudi dogradili (v surovem stanju). Slovesna otvoritev prve planinske koče na Loškem je bila 9. avgusta 1925. Poimenovali so jo Krekova koča, kajti J. E. Krek je bil velik ljubitelj gora, predvsem pa se je večkrat povzpел na Ratitovec. Da je bila dograditev koče za škofjeloške planince zelo pomemben dogodek, kaže tudi velik obisk na dan otvoritve, saj je bilo navzočih preko 600 obiskovalcev.¹⁴ Ravno zato je bilo potrebno urediti dostope na Ratitovec. Dohodov je bilo več. Eden od zanimivejših je potekal takole: Podnart–Otoče–Jamnik–Dražgoše–planina Pečana–Ratitovec.¹⁵ Ta pot je bila bolj primerna za obiskovalce Ratitovca iz kranjske oziroma radovljiške smeri ter za vse iz oddaljenejših krajev, ki jim je bilo vseeno, iz katere smeri se povzpnejo na goro. Za Ločane in okoličane pa je bila morda bolj »pri roki« pot, ki je vodila iz Selc do Češnjice in nato čez Prtovč na vrh Ratitovca. Dohod na vrh gore iz smeri Češnjice je bil nezahteven in zato primeren tudi za nevešče planince (bilo je tri ure hoda). Ker je do Selc in do Železnikov vozil dvakrat dnevno avtobus ter je s tem olajšal-skrajšal pot hribolazcem, je bil Ratitovec zanimiv tudi za nedeljske izletnike. Le-ti pa so se gorskih poti držali zgolj poleti, medtem ko so na zasneženega lezli le pogumnejši in smučarski navdušenci.

Bližnji Lubnik je bil pri Ločanih vendarle veliko bolj priljubljen. Iz Škofje Loke je hoja nanj trajala le 2 uri. Zato so si za obisk te lahko pristopne gore Ločani lažje našli proste urice, kot pa za bolj oddaljeni Ratitovec. Prav zaradi množičnega obiska se je Škofjeloško planinsko društvo odločilo, da na Lubniku zgradi kočo. Več o poteku gradnje je že pisala Judita Pegam v Loških razgledih 1988/35. Koča je bila dograjena leta 1932 in slovesna otvoritev je bila 22. maja. Za razliko od Krekove koče na Ratitovcu je bila lubniška odprta vse leto, zato v zimskem času gora ni samevala. Že prvo leto postavitve koče sta bila v spominsko knjigo vpisana 1502 obiskovalca.¹⁶ V tem letu so imeli največ obiskovalcev v spomladanskih in jesenskih mesecih. Morda zato, ker se v teh dveh letnih časih narava odene v najlepše oblačilo in prav to izvablja ljudi na izlete v naravo. O tem, koliko bolj obiskan je bil Lubnik od Ratitovca, nam kažejo podatki iz Planinskega vestnika za leto 1933 – Lubnik 2142 vpisanih, Ratitovec le 520 vpisanih planincev.¹⁷ Podobno je bilo tudi naslednje leto, saj poročevalec v časopisu Slovenski narod pravi, da 2/3 ljudi sploh ne vstopi v kočo in zato predvideva, da je Lubnik privabil preko 5 tisoč planincev.¹⁸ Vendar to niso bili le Škofjeločani in okoličani, temveč so ta konec Gorenjske obiskali Ljubljanci in tudi tujih turistov ni manjkalo.

Vendar Ločani sprostitev niso iskali le na Lubniku in Ratitovcu. Privabljal jih je obsežno hribovje Selške in Poljanske doline, pot jih je zanesla na ne tako oddaljena Sv. Jošta in Šmarjetno goro, ki sta bila še prav posebno priljubljena pri Kranjčanih. Zaradi lahkega in hitrega vzpona na

Šmarjetno goro, je bila zelo primerna za organiziranje nedeljskih shodov različnih društev, političnih strank. Za njo pa ni zaostajal Sv. Jošt – posebno radi so se tam zbirali simpatizerji in člani katoliških društev, npr. prvomajski shodi Krekove mladine. Pri Sv. Joštu kot zavetniku delavcev pa so svoje delavske tabore imeli tudi škofjeloški delavci.

Sezona hoje v hribe se je ponavadi pričela v spomladanskem času oziroma takrat, ko so se na vrhovih odprle planinske koče. Prve za binkoštno praznike. To je za Škofjeloško planinsko društvo veljalo za Krekovo kočo, medtem ko je bila koča na Lubniku odprta tudi pozimi, predvsem ob nedeljah in praznikih. Vsekakor pa se je tudi za Lubnik in vse Škofjeloško pogorje sezona pohodništva pričela spomladi. Takrat so oživele vse planinske poti, posebno živahno je bilo ob nedeljah in praznikih, ko so si ljudje lahko privoščili kar ves dan za planinarjenje. Če ne že dopoldan pa je popoldan mesto povsem izumrlo. Za velikonočne praznike leta 1935 poročevalec v časopisu Slovenski narod pravi, da je bilo vse polno ljudi na Lubniku ter na Govejku, kjer so obrtniki odpirali svoj dom, smučarje pa je pritegnila tekma na še vedno zasneženem Ratitovcu. Te dni niso samevali obronki Dolomitov, Jelovice in Škofjeloškega gorovja.¹⁹

Če so bila višje ležeča področja bolj živahna le ob koncu tedna, pa nižji hribi okoli Škofje Loke niso samevali. Zložnejše in krajše ture so bile dolge okoli ene do dve uri hoda in sicer na Sv. Križ, Sv. Mohor, Dražgoše, Prtovč, Jamnik, ... Seveda so se ljudje v hribe odpravljali predvsem individualno – neorganizirano. Zato o množičnosti tovrstne rekreacije ne moremo govoriti glede na število članstva v Selškem oziroma Škofjeloškem planinskem društvu. Vendar pa leta 1939 v Planinskem vestniku pišejo – se pritožujejo, da je bilo domačih planincev, torej Ločanov, premalo na vrh Lubnika. Selško planinsko društvo je imelo leta 1923 250 članov, leta 1928 le 94. Nič bolje

Gradnja Krekove koče na Ratitovcu septembra 1923 (Foto R. Andrejka).

se ni godilo, ko se je sedež društva prenesel v Škofjo Loko. Če so leta 1932 imeli 107 članov, je to število do leta 1940 upadlo le na 77.²⁰ Kljub temu so bili v planinskem društvu aktivni, saj so zgledno skrbeli za urejenost planinskih poti, organizirali so skupinske izlete v gore, tako na okoliške kot tudi v Julijce, Karavanke in še kam dlje. Člani društva so si tudi vsa leta svojega delovanja prizadevali za zgraditev koče na Blegošu. Vendar jim to ni uspelo, saj je bil preblizu državne jugoslovansko-italijanske meje. To se je uresničilo šele po drugi svetovni vojni Žirovskemu planinskemu društvu. Prav zaradi mejnega področja, saj so številne planinske poti potekale v mejnem 5 km pasu, so pohodniki potrebovali planinske legitimacije, ki so jih potrjevale pristojne politične oblasti. Ravno zato pa je planinarjenje imelo »grenak priokus« (svoboda gibanja!).

Če je večina ljudi zahajala v gorski svet le v toplejših mesecih, so se našli taki, ki tega tudi pozimi niso opustili. Ni jih motil mráz kot nekatere, ki so se raje gredli ob toplih pečeh. Zato so si pozimi prosti čas popestrili z obiskom raznih predavanj, kulturnih prireditvev, kina, ... Vendar pa rekreacija tudi v tem letnem času ni zamrla. Ločani so si zaželeli sprostitve tudi na mrazu, v snegu. Če se ozremo nazaj, na začetek stoletja, so bili zimski športi – **smučanje, drsanje, sankanje** še v povojih, čeprav prve drsalce srečamo že v 70-ih letih 19. stoletja. V Kamniku na Resnikovem travniku je bilo eno prvih drsališč. Bolj kot drsanje in smučanje je bilo priljubljeno sankanje, predvsem otroci so bili prvi glasniki tega športa. Če je bilo otrokom le za zabavo, so se odrasli s tem ukvarjali bolj resno. Tekmovalno sankanje je zaživeló z dograditvijo prvih sankaskih prog na Gorenjskem. Leta 1909 so odprli sankasko progo v Bohinjski Bistrici, kasneje še na Lancovem pri Radovljici in na Bledu. Sem so prihajali sankachi celo iz Trsta in Gorice in prav gotovo so se med njimi znašli Škofjeločani. Ob vsem tem je smučanje ostajalo nekoliko v ozadju, čeprav je Rudolf Badjura smučanje hotel oživiti že pred prvo svetovno vojno. Zato se je s toliko večjo silovitostjo razširilo po letu 1918, kajti s tem se je lahko ukvarjal vsak, ki si je zaželel bele opojnosti. Denar ni delal težav, kajti smučke si je z malo spretnosti znal marsikdo narediti kar sam. Dve leseni dilci, palici ter valovit teren in že je tu prijetna rekreacija.

Prav Ločani so imeli idealne terene za smučanje. Hribovita pokrajina, ki se je začela oblikovati tik ob mestu, je dajala prijateljem zime obilo veselja. Dopisnik časopisa Gorenjec leta 1935 piše: »... *Razni smučarji, ki prihajajo v Loko, pravijo, da cela Gorenjska nima tako lepih terenov kot Loška okolica. Saj res: kar s trga se odpelješ, pa se pridrčiš tudi nazaj...*«²¹

Zahtevnejši in tisti z malo več poguma ter znanja so se povzpeli na Lubnik in še višje na oddaljeni Ratitovec ter Blegoš. Blizu sta bili tudi Pokljuka in Jelovica z lepimi tereni za smuko. Kako priljubljen je bil Ratitovec med smučarji, nam pove zamisel Bohinjskega turističnega društva Skala, ko so leta 1923 predlagali, da bi pripravili smuško turo čez Ratitovec.²² Gora je postajala vse bolj oblegana in zato so številni smučarji naslovili na Škofjeloško planinsko društvo prošnjo, da bi Krekov dom obratoval tudi v zimskem času. Te želje pa jim društvo ni moglo izpolniti. Vendar so jim ponudili možnost, da se ključ koče shrani pri zanesljivi domačiji ob poti na Ratitovec.²³ Smuka se je na Ratitovcu potegnila vse tja do srede pomladi. Tako so konec aprila leta 1935 – na velikonočni ponedeljek – priredili na njem tekmo v smuku. Organizator je bil Tujsko – prometno društvo za Selško

dolino. Proga je potekala z vrha Ratitovca proti koči na Pečani (le-ta je bila stalno oskrbovana). Prvo mesto si je priboril jurist g. Milan Dermota.²⁴

Torej, poleg rekreativnega smučanja so se po strminah prirejala številna smučarska tekmovanja. Organizacija je bila v domeni klubov in društev. Društva pa niso le organizirala tekmovanja, ampak so v svojem okviru združevala ljubitelje zimske opojnosti, prirejala tečaje oziroma pripravljala svoje člane za tekmovanja. Smučarski oddelek so imeli tudi pri škofjeloškem Sokolu. S to dejavnostjo so pričeli leta 1929, medtem ko jo v nekaterih drugih šolskih društvih v Sloveniji zasledimo že v letu 1925. Tako so posamezna društva v kranjski, mariborski in ljubljanski župi začela pripravljati smučarske tečaje za svoje članstvo. Prirejali so tudi nedeljske smuške izlete. Število smučarjev je v sokolskih društvih hitro raslo, tako je bilo leta 1940 že 10 tisoč smučarjev, med njimi petina žensk.²

Loški Sokol je imel januarja leta 1929 že tudi prvi smučarski tečaj, ki je trajal 14 dni, in sicer v neposredni bližini Škofje Loke. 4. februarja 1929 so se dva člana in trije naraščajniki že udeležili prve župne tekme v Mojstrani. Prvo leto je bilo za sokolsko smučarsko sekcijo zelo ugodno, saj je bilo dovolj snega, ki je pogojeval uspešnost tega športa. Vsako nedeljo in za praznike so se odvijali redni izleti v okolico. Z vsakim izletom je naraščalo število navdušenih smučarjev. Na zadnjem izletu konec februarja jih je bilo že 35. S tem ko so leta 1931 uvedli obvezno smučanje za sokolski moški naraščaj, je število smučarjev naraslo na 83.²⁶

Tako smučarje kot ostalo prebivalstvo Škofje Loke so pritegnile smučarske tekme, ki jih je vsako leto prirejalo Sokolsko društvo. Organizirali so jih ob nedeljah, včasih ob praznikih in sobotah. Vsekakor ob dnevih, ko so

Smučarska tekma Sokola v Škofji Loki 14. februarja 1932.

ljudje imeli čas, da so se tekmovanj udeležili bodisi kot tekmovalci ali kot gledalci. Pozimi leta 1933 so v enem tednu organizirali kar tri tekmovalne dni. Na nedeljo je bil smuški tek za člane na 13 in 19 km ter na 6 km za naraščaj. Startalo je 44 tekmovalcev. Proga je potekala po terenu okoli mesta ter je imela start in cilj pred Sokolskim domom. Zmagovalci so bili: na 13 km – Slavko Jazbec, na 19 km – Jože Pecher in na 6 km – Janko Oblak.

Sokolsko smučarsko tekmovanje se je nadaljevalo na svečnico s slalomom in v soboto, ko so se med seboj pomerili otroci na progi, ki je bila speljana z vrha Krancija proti Grebenarju.²⁷ Vendar pa se z organiziranim smučanjem niso ukvarjali le pri Sokolih. Tudi druga društva in klubi kot npr. Planinsko društvo, SK Sora, Tujsko-prometno društvo in drugi so v svojih vrstah imeli navdušene smučarje. Za vse tiste, ki so se hoteli naučiti smučanja, se v njem izpopolniti, so organizirali smučarske tečaje. Ti tečaji so bili ali strogo interni ali odprti tudi za nečlane. Tečaje niso organizirali le za meščane Škofje Loke, temveč tudi za prebivalce vasi okoli mesta. Zelo dejaven smučarski učitelj je bil Janko Sicherl. Poleg praktičnega učenja smučanja je prirejal tudi predavanja o tem športu.

Najmlajše Ločane je še posebno navduševalo sankanje. Komaj je zapadel sneg, že so si poiskali sani in stekli na bližnje strmine. Sankali so se povsod tam, kjer se je teren le malo nagnil. Zato so bili mestni klanci in ulice polni sankacev. Vendar se s takim ravnanjem otrok niso strinjali odrasli meščani. Sreski načelnik je na sresko načelstvo v Škofji Loki 29. 1. 1937 poslal naslednji dopis:

»Ker opazujem, da se otroci sankajo in drsajo po vseh ulicah in trgih v Škofji Loki, kar bo že v kratkih dneh zelo otežkočilo sprehajanje in hojo po

Tekmovanje v slalomu na Stenu pred 2. svetovno vojno.

mestu, vabim g. predsednika, da nadaljno sankanje in drsanje po samem mestu količkaj mogoče zabrani in onemogoči oziroma določi prostore, kjer se otroci lahko udajajo zimskemu športu. Opozarjam na čl. 106 zak. o. cest. prometu UR 292/69 ex 1929.

Sreski načelnik²⁸

Čeprav so mestni očetje po teh pritožbah sankanje in drsanje po mestnih ulicah strogo prepovedali, tega neugnani otroci niso kaj dosti spoštovali, kajti leta 1939 se dopisnik v časopisu Gorenjec pritožuje, da tolikokrat izrečene prepovedi glede sankanja nič ne zaležejo. Škofja Loka, ki je prepredena s številnimi klanci, je ob prvem snegu zopet postala vsa polna sankalcev.²⁹ Da pa se odrasli vseeno ne bi preveč jezili, se je mladež podala tudi za grad, na Krancelj in druge klančke okoli mesta. Tja pa so zahajali tudi odrasli, ki so se radi vsedli na sani. Mnogi izmed njih pa so se odpravili na bolj strme klanče, kjer so se udeleževali sankalških tekmovanj.

Proste urice so mladi in starejši v zimskem času izkoristili za rajanje na snegu. Ko pa je pritisnil mraz, so številni bajerji, jezera, ribniki, ... zaledeneli. Potem so prišli na vrsto vsi tisti, ki so radi »telovadili« na ledenih ploskvah. Škofjeločani so zahajali v Vincarje na Tajnetov travnik. Ker vsi niso imeli drsalk, so se nekateri drsali kar v čevljih, drugi spet so se po zaledenem travniku »drsali« s smučmi. Vendar pa naravno zaledenelih površin ni bilo na pretek. Zato so se v SK Sora spomnili, vendar pozno, šele leta 1937, da uredijo umetno drsališče na njihovem igrišču. (Npr. v Kranju so v okviru Sokolskega društva imeli tako drsališče že v stari avstro-ogrski monarhiji). Odprto je bilo v popoldanskih urah in vabilo na uro ali več drsanja vse ljubitelje tega športa. Če pa so imeli več časa, so se lahko odpravili na Bled in v Bohinj, kjer sta zamrznjeni jezera vabili drsalce. Predvsem Bohinj je bil kraj, kjer se je prav za vsakogar našlo nekaj zimskih užitkov. Smučanje, sankanje, drsanje, sprehodi po zasneženi pokrajini, ... Vsemu temu pa so v zimi 1920/21 dodali še smučarsko skakalnico. Skoki so bili v Evropi znani že mnogo prej, preden so v Bohinju zgradili skakalnico in postavili tudi prvi slovenski rekord. J. Pogačar je skočil 9 m, medtem ko so drugod skakali že preko 65 m.³⁰ S to skakalnico pa se je pri nas začel razvoj smučarskih skokov in hkrati pospešena rast novih skakalnih objektov. Kot že pri mnogih športnih panogah doslej je bil tudi tokrat Škofjeloški Sokol pobudnik za gradnjo smučarske skakalnice. Pozimi leta 1934 so jo začeli graditi v Vincarjih. Skakalci naj bi na njej dosegli tudi 50 m dolge skoke. Prvič so jo preizkusili na sokolski župni tekmi v nedeljo 17. februarja 1935 po slovesni otvoritvi.³¹ S tem je bilo tudi škofjeloški mladini dano, da preizkusi svoj pogum na smučarski skakalnici. Večina Ločanov se je skokov raje udeležila pod skakalnico na trdnih tleh. Še posebno privlačne so bile mednarodne tekme v Planici. Kot kaže obisk na tekmi leta 1936 so bili Škofjeločani veliki ljubitelji smučarskih skokov. Prav to leto se jim je obisk Planice še posebno obrestoval, saj je bil dosežen svetovni rekord. Avstrijec Sep Bradl je namreč preskočil za takrat magičnih 100 m.

Skratka, za rekreacijo in s tem povezano zabavo je bilo v zimskih mesecih dobro poskrbljeno. Narava je ponujala obilo možnosti za rekreiranje. Okoli Škofje Loke in v mestu samem se je ob koncu tedna – seveda ob lepem vremenu – gnetlo veliko število športnih navdušencev, ne le domačinov

ampak tudi prebivalcev drugih slovenskih mest, vasi in ne nazadnje tudi tujcev.

Če so pozimi vsi hiteli na klančke in klanca, pokrite s snegom, se je poleti trlo ljudi ob bregovih rek in jezer, kjer so si poiskali osvežitve ob poletni pripeki. **Kopališča** so začeli urejevati že v prejšnjem stoletju. Najbolj znana kopališko-zdraviliška kraja sta bila Bled in Kamnik, poznana po Riklijevi oziroma Kneippovi metodi zdravljenja. Predvsem Bled se je odprl širokim množicam in je postal zelo znan letoviški kraj tako poleti kot pozimi. Kopališča imajo dolgo tradicijo tudi v Škofji Loki. Mesto obdajata dve reki. Poljanska Sora je toplejša, saj je ob vročih poletnih dneh dosegla 23°C, medtem ko je Selška Sora malo hladnejša s svojimi 20°C. Vendar pa so prva organizirana kopališča nastala ob Selški Sori. Prvo je bilo zgrajeno v Vincarjih v drugi polovici 19. stoletja. Bilo je zaprto javno kopališče z lesenimi kadmi, napolnjenimi z ogrevano vodo. Kasneje je nastalo še eno kopališče pod gostilno »Pri Balantu«. Leta 1899 pa je Olepševalno društvo v Škofji Loki začelo graditi novo kopališče na desnem bregu Selške Sore v Vincarjih. Še istega leta so imeli slovesno otvoritev. Kopališče je imelo svoj kopališki red in cenik. Obratovalo je vse do jeseni leta 1924, ko ga je odnesla narasla Selščica.

Nekaj časa so bili Ločani brez urejenega kopališča. Vendar želja po kopališču je bila vseskozi prisotna. Še v času obratovanja starega kopališča so se pojavile želje, da bi ga prestavili na toplejšo Poljansko Soro. Ker je bila ta reka gotovo bolj oblegana od Selščice, so se v Olepševalnem društvu odločili, da novo kopališče zgrade na njenem bregu. Tako so se na društveni seji 24. aprila 1928 dogovorili, da bodo vzeli v najem svet Ivane Homan v Puštalu na desnem bregu Poljanske Sore. Prostor je meril 15 × 34 m. V pičlih treh mesecih se je projekt kopališče uresničil. Slavnostna otvoritev je bila

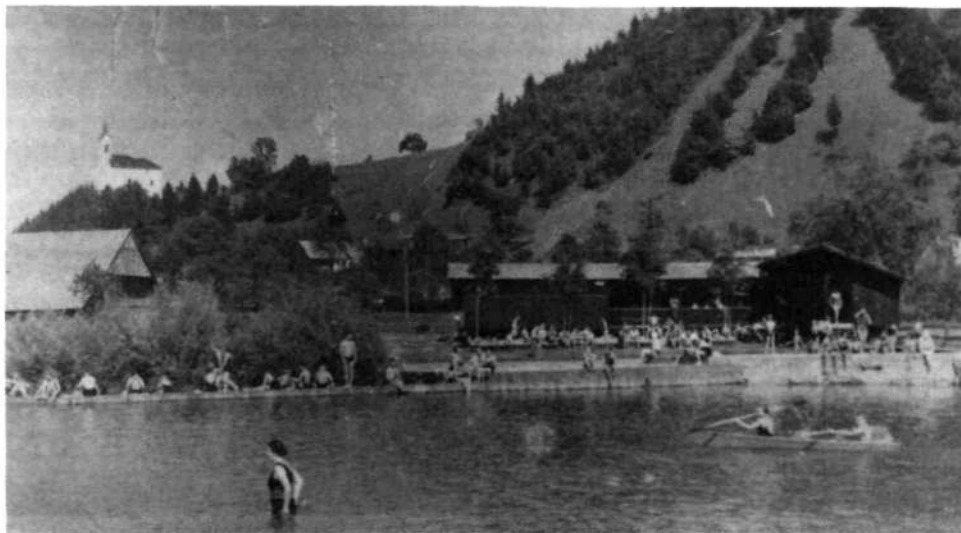
Kopališče ob Selščici v Vincarjih leta 1916 (med Kapucinskim mostom in današnjo livarno LTH) (Foto Burdych).

20. julija 1928 ob 11. uri dopoldan. Kopališče je imelo dve vrsti kabin in sicer manjše za 4 osebe in večje za 10 oseb. Poleg tega so poskrbeli za vse žejne obiskovalce in jim uredili bufet. Na verandi in na prostem so postavili mize in klopi. Kopališčni upravitelj je bil g. A. Blaznik, oskrbnik pa je postal g. I. Trdina. Loško kopališče je imelo tudi svoja pravila. Tako so postavili tablo o prepovedi slačenja na jezu. Cene za uporabo kopališča so bile naslednje (za leto 1929):³²

mesečno – oseba	40 din
– družina	100 din
enkratno kopanje – oseba	2 din
– otroci pod 10 let in dijaki	1 din
– za perilo (hlače, brisače, rjuha)	0,50 din
– za moške hlače, rjuha	1 din

Če je bilo lepo vreme, se je kopalna sezona začela že v začetku junija, včasih pa tudi že konec meseca maja. Letne otvoritve kopališča so bile vedno slovesne. Pripravili so jih na nedeljo, s tem je prišlo več ljudi, za dobro razpoloženje je obiskovalcem igrala godba. Leta 1930 je pri otvoritvi sodelovala ljubljanska pivovarna Union s sodčkom piva. Vendar glasbeniki na kopališču niso bili navzoči le ob otvoritveni slovesnosti. Glasba je lepšala nedelje prek cele sezone, npr. eno sezono je igrala skupina »3 tički«.

Obiskanost kopališč je bila zelo različna – na to je veliko vplivalo predvsem vreme, pa tudi finančno stanje kopalcev. Tako so bili poleg kopališča polni tudi bregovi obeh rek. Za popestritev vsakdanjika so nekateri odhiteli v Žiri, kjer so imeli kopališče – voda je dosegla 24°C, v kopališče v Poljanah ali v zasebno kopališče Iva Šorlija v Gorenji vasi z 18 kabinami. Dokaj blizu je bilo Medno s kopališčem na Savi, kjer je voda imela 24°C. Vabil je tudi Kranj s kopališčem na Kokri in Savi. Pri slednjem je bila temperatura vode le 17–18°C.³³

Kopališče ob Poljanščici v Puštal, zgrajeno v letu 1928 (Foto Burdych).

Iz arhivskih virov je razvidno, da je bilo kopališče v Škofji Loki glede na leta različno obiskano. Prva leta po odprtju so bili z obiskom zadovoljni. Leta 1933 je bilo s 6000 din čistega dobička v primerjavi s prejšnjimi sezonami slabše obiskano. Razčlenitev dobička je naslednja: 1635 kart/2 din; 1795 kart/1 din; 134 kart/0,50 din; 5 kart/40 din; 14 kart/100 din.³⁴

Iz tega je razvidno, da je bilo največ kopalcev otrok in šolajoče se mladine in da so bolj ali manj vsi imeli lastno kopalno obleko. Leta 1940 je bilo kopalcev le okoli 2500; vstopnic prodanih po 2 din je bilo 1240, po 1 din pa 1210.³⁵ Morda je temu botrovalo slabo vreme.

Kopalcji v kopališču niso bili le meščani Škofje Loke, ampak tudi prebivalci okoliških krajev. Zaslediti je bilo tudi mnogo Ljubljčanov, čeprav so sami imeli kar nekaj kopališč, med drugim olimpijski bazen kopališča Ilirija, ki so ga dogradili leta 1929 po načrtih ing. Bloudka.³⁶

V Škofji Loki je imel svoje kopališče tudi g. Thaler, kjer je pobiral vstopnino. Za občinstvo je bilo odprto ob lepih dnevih in sicer od 10.–12. ure in od 13.–20. ure.³⁷

Poleti bregovi rek in jezer torej niso samevali. Iz leta v leto je bilo vse več kopalcev. Plavanje je postajalo vse pomembnejša športna panoga in ne le priljubljeno razvedrilo in rekreacija. Npr. sokolska društva so na svojih župnih tekmah imela vključeno tudi plavanje.

Poletje ni bilo le čas za kopanje in lenarjenje ob vodi temveč tudi čas, ko so v Škofji Loki oživel številni drugi športi kot npr. kolesarjenje, kegljanje, balinanje, nogomet, hazena, ... Vendar pa le-ti niso bili vezani le na poletne mesece, saj so se nekateri odvijali – predvsem tekme – v spomladanskem in jesenskem času. Nekatero panoge so bile le v okviru društev in športnih klubov, z drugimi so se ljudje ukvarjali spontano, individualno.

Z **nogometom** so se Ločani ukvarjali v dveh društvih – pri Sokolih in v SK Sora. Predvsem pri slednjem so bili zelo dejavni, kajti prav v športnih klubih je pri nas nogomet resnično zaživel. Vendar so se z njim začeli prvi ukvarjati srednješolci. Sprva so tekmovali le med seboj, kasneje so se izoblikovale medšolske tekme. Leta 1909 so ljubljanski dijaki ustanovili nogometni klub Hermes.³⁸ Kasneje so v Ljubljani začeli nastajati športni klubi, ki so se ukvarjali z nogometom oziroma so ga že obstoječi klubi vključili med svojo športno-rekreativno ponudbo. Do prve svetovne vojne se je nogometna mrzlica razširila še v druge kraje. Čeprav je vojni čas šport »zamrznil«, se je po letu 1920 toliko bolj razživel, s tem tudi nogomet.

Pri škofjeloškem Sokolu so ga uvedli leta 1929. Treninge so imeli dvakrat tedensko. Za to so uporabili kar letno telovadišče na travniku za klavnico. Ta prostor so Sokoli uporabljali vse do leta 1935, ko so se preselili na nov stadion v Puštal. Nogometni sekciji se je pridružilo kar 32 članov. Bili so zelo dejavni, saj so npr. leta 1930 odigrali 26 tekem.³⁹ Tekmovali niso le s sokolskimi vrstami oziroma društvi, temveč tudi s športnimi klubi iz vse Gorenjske ter Ljubljane. Nogomet ni bil razvedrilo le za igralce tekmovalce, ampak za vse občinstvo, ki se je teh tekem množično udeleževalo. Škofjeloški nogometni utrip je popestril prihod novega športnega kluba Sora leta 1933, katerega nosilna panoga je bil nogomet. Tekme so se odvijale v spomladanskem in jesenskem času in so jih zaradi delovnega tedna odigrali ob nedeljskih popoldnevih. Ko so bile tekme v Škofji Loki, je bil za meščane to pravi družabni dogodek. Na igrišču SK Sora se je vedno zbralo večje

število gledalcev – tudi v dežju – za popestritev pa jim je igrala škofjeloška godba. Nogometaši SK Sora so bili dokaj uspešni, saj je bilo kar nekaj klubov, ki so morali priznati premoč Ločanov. Zelo uspešno je bilo drugo leto njihovega obstoja. Tako so leta 1934 odigrali večje število pokalnih tekem, v katerih so bili igralci SK Sora uspešnejši. Kot za šalo so premagovali klub za klubom; npr.: SK Sora : SK Gorenjc, Jesenice, rezultat 2 : 0. Tudi na tekmi konec novembra v Škofji Loki so slavili Ločani. Tržiški SK Svoboda so premagali kar z 8 : 1.⁴⁰ Vendar pa je njihova uspešnost nihala.

Z nogometom so se spopadli tudi vojaki 1. planinskega polka iz škofjeloške vojašnice. V nedeljo 1. novembra 1936 so v goste povabili kolege iz Bohinja. Zmagali so gostje s 4 : 1. Kljub porazu pa so si Ločani ogledali zanimivo tekmo, za poživitev in razvedrilo in ne nazadnje tudi za tolažbo je poskrbela vojaška godba.⁴¹

Mladi Ločani niso bili le pristaši nogometa. Spoznali so se z novo igro z žogo, imenovano **hazena**. To je bila ena od oblik rokomet, ki se je izoblikovala na Češkem. Igrali so jo tako moški kot ženske. Od pravega rokomet, ki ga igrajo danes, se je razlikovala po tem, da so jo igrali na mnogo manjšem igrišču, ki ni bilo skoraj nič podobno današnjemu. V Slovenijo je ta igra prišla leta 1920. Sprva so jo igrala le dekleta v ljubljanski Iliriji, kasneje se je razširila še po drugih slovenskih mestih.⁴² Hazena je v 30-ih letih že začela izginjati s športnih prizorišč. Vendar se je v manjših mestih, kot npr. v Škofji Loki, ohranila še vse tja do poznih 30-ih let 20. stoletja, saj je bila to ena redkih športnih panog, ki se je nežnejšemu spolu tudi priljubila. S hazeno so se v Škofji Loki gotovo ukvarjali v okviru SK Sora, morda pri Sokolih. V virih o tem nisem dobila podatkov.

Če so se s tem športom ukvarjali predvsem mladi, je **kolesarjenje** tista rekreativna zvrst, ki ne pozna starostnih zaprek. Ovire so v preteklosti bile tudi pri tem športu, vendar finančne narave. Kolo je bilo v avstro-ogrskih časih dokaj drago, zato si ga prav vsak ni mogel privoščiti. V letih tik pred prvo svetovno vojno pa si je kolesarstvo začelo utirati pot med preprostejše ljudi oziroma med srednji družbeni sloj. Po vojni so se razmere povsem spremenile. Kolesa so postala vsakomur dostopna, saj so se z njim delavci vozili na delo. Ob koncu tedna pa so s kolesom odhajali na krajše ali daljše izlete. Predvsem v toplejših mesecih se je taka oblika rekreacije bolj uveljavila. Zgodilo se je, da so se starejši občani pritoževali nad mladimi kolesarji zaradi nespodobne vožnje. O tem govori policijski zapisnik iz leta 1938. Po škofjeloških ulicah so mladi kolesarji na kolesih vozili dekleta. To pa je bil seveda prekršek po čl. 101 banske naredbe o zaščiti javnih cest in varnosti prometa. Tokrat so dobili le javni opomin s pojasnilom – če pride do ponovnih tovrstnih prekrškov, se bo uvedel nadaljnji kazenski postopek.⁴³ Kolesarili pa niso le za zabavo, ampak je kolesarstvo postalo popularna športna panoga. Prirejali so razna tekmovanja po Sloveniji, udeleževali pa so se tekem tudi v tujini. Tako smo Slovenci imeli leta 1930 svojega zastopnika na še danes pomembni dirki Tour de France. Prav tako je bil uspešen kolesar Janez Peternel doma iz Delnic nad Poljanami, ki je osvojil prvo mesto na kolesarski dirki po Srbiji.⁴⁴

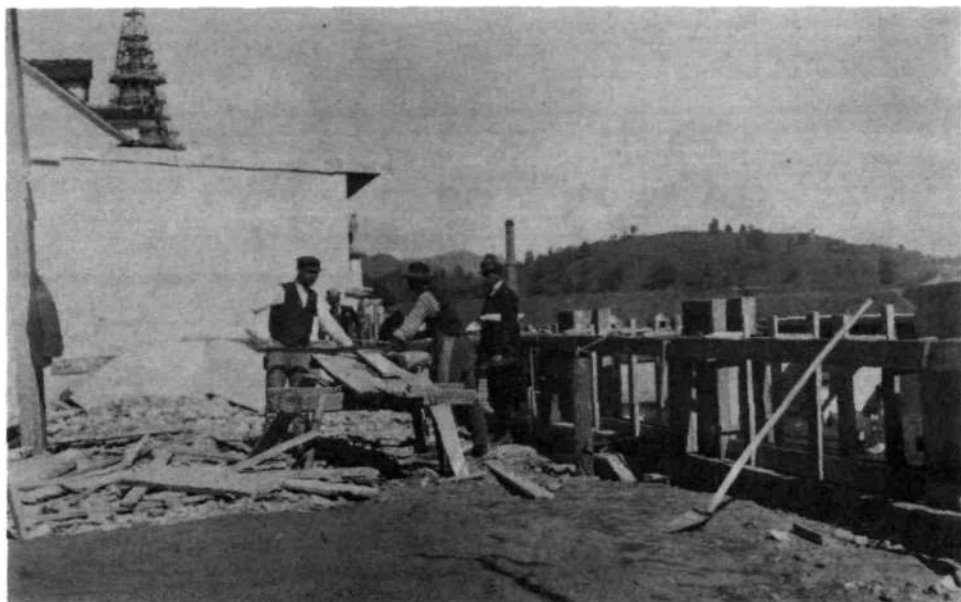
Med Ločani je bil znan tudi **namizni tenis**. Med Slovenci se je kmalu uveljavil kot tekmovalna športna panoga. Vendar ne moremo zanemariti njegovega rekreativnega pomena. Namiznoteniške mize so postavljali v kopališča, na igrišča, torej povsod tam, kjer je bilo zaznati mladostni utrip.

»Klub biciklistov« v Škofji Loki.

Pomembno je, da so se z njim lahko ukvarjali preko celega leta. Pozimi so ga igrali v dvorinah, poleti na prostem. V Škofji Loki so se s ping-pongom aktivno ukvarjali v okviru SK Sora. Le-ti so organizirali razne namiznoteniške turnirje. Eden takih je bil marca 1935 v veliki dvorani Društvenega doma. Udeležilo se ga je 12 članov, zmagovalec je postal g. Rešek.⁴⁵

Če je SK Sora gojil predvsem skupinske športe, sta društvi Sokol in Orel poskrbeli za telovadbo – gimnastiko in atletiko. V obe društvi je bilo včlanjenih dokaj veliko Škofjeločanov. Število članstva se je z leti spreminjalo, kar pa ni bistveno vplivalo na njuno dejavnost. Bili sta v politično nasprotnih taborih. Pri Orlih so sodelovali klerikalno usmerjeni Ločani, pri Sokolih privrženci liberalcev. Zato sta si bili društvi ne le po športni, ampak tudi po politični strani večna nasprotnika. Kot sem že omenila, sega ustanovitev društva Orel v čas avstro-ogrske monarhije. Orlovsko gibanje je nastalo kot odgovor oziroma protiutež društvu Sokol. Kajti k sokolski telovadbi je zahajalo vse več članov katoliškega delavsko-izobraževalnega društva. Tega idejni vodje katoliškega gibanja niso dopuščali, saj bi liberalno usmerjeni mladci nanje škodljivo vplivali. Zato se je rodila ideja o ustanovitvi lastnega telovadnega društva. Prvo tako društvo so na Gorenjskem oziroma na Slovenskem ustanovili na Jesenicah maja leta 1905. Temu so potem sledili še drugi kraji, med njimi tudi Škofja Loka. Po organizacijski strani so bila društva razdeljena na več odsekov, le-ti pa so se povezovali v okrožja. Tak status je leta 1912 dobila Škofja Loka, ki je združevala naslednje odseke: Škofja Loka, Selce, Železniki, Stara Loka – po prvi svetovni vojni so se jim pridružili še Reteče, Poljane, Trata, Sora, ... Ustanovitelji orlovskega gibanja

Gradnja sokolskega doma v Škofji Loki.

so zapisali: »Orlovstvo stremi za tem, da okrepi telo in poplemeniti duha. Prvo skuša doseči s telovadbo, drugo s predavanji, tečaji in prosvetnimi tekmami.«⁴⁶ Telovadbo so obiskovali dekleta in fantje, slednjih je bilo več. Sprva v orlovskih društvih na podeželju ženske telovadbe ni bilo. Drugače je bilo v mestih, kjer so se tudi pri drugih dejavnostih dekleta veliko bolj udeleževala. Vendar je sčasoma število za šport navdušenih članov upadlo. Telovadnih ur se je udeleževalo vse manj mladih ljudi. Morda je temu botroval nepravi pristop k delu in premajhna pestrost dejavnosti. Povsem drugače so se odzivali na spremembe časa pri Sokolih, kajti pri njih so rekreativno dejavnost popestrili z novimi športi. Telovadba pri Orlih se je vršila v večernih urah, kajti takrat so mladeniči in mladenke imeli čas. Bila je dvakrat na teden, npr. v letu 1926 ob sredah in sobotah.⁴⁷ Seveda so fantje in dekleta imeli med seboj ločene vadbene ure. Poleg redne vadbe so se mladi Orli udeleževali raznih sreskih, okrožnih prireditev, ki so bile združene z zabavo in športom. Udeleževali so se t. i. tehničnih tekem, ki so bile internega značaja in so vsebovale le gimnastični nastop. Na teh občinstva ni bilo. Drugače je bilo pri javnih telovadnih nastopih, kjer se je zbralo staro in mlado, da bi si ogledalo nastop prijateljev in someščanov. Take nastope so imeli tudi pri Sokolih. Včasih so se ti nastopi končali z veselico, kar velja predvsem za Sokole, medtem ko se je pri Orlih to dogajalo bolj redko. Poleg telovadnih nastopov so člani orlovskih društev imeli še peš izlete oziroma pohode v okoliške kraje. Leta 1929 so društvo razpustili.

Podobno organiziranost so imeli v Sokolskem društvu. Vendar so se Sokoli veliko bolj posvečali različnim športom kot Orli. Sprva so imeli le telovadbo, kmalu po vojni pa so dobili še dva nova odseka – nogometni in smučarski. Kasneje so uvedli še plavanje, odbojko, atletiko. Telovadci

Telovadna vrsta škofjeloškega Sokola po 1. svetovni vojni (Foto Avgust Blaznik).

škofjeloškega Sokola so imeli kar lepe uspehe na raznih tekmovanjih. Udeleževali so se župnih in pokrajinskih zletov, kjer so tudi sami pokazali kaj znajo in zmorejo. V poletnih mesecih so se vsako nedeljo vrstili nastopi v mestu samem ali v okoliških krajih, odpravili so se tudi kam dlje po Gorenjski, Sloveniji. Tako kot Orli so tudi Sokoli imeli t. i. peš izlete; npr. v aprilu leta 1928 so odšli peš na morje. Izlet je trajal 10 dni.⁴⁸ Vsako leto so imeli župne tekme. Tekmovali so v vseh panogah, s katerimi so se ukvarjali v društvu. Škofjeloška sokolska vrsta se je rada odzvala povabilom mestne vlade in župana za sodelovanje pri raznih proslavah (seveda takrat, ko je vlada imela liberalni predznak). Eno takih je bilo praznovanje desetletnice vladanja kralja Aleksandra avgusta leta 1931 (tega leta je Sokol praznoval svojo 25-letnico delovanja). Prireditve so trajale kar tri dni in en dan so izbrali za športni dan, katerega organizacijo so poverili Sokolom. Že dopoldan ob 11. uri je lahkootletski odsek pripravil štafetni tek okoli mesta. Popoldan ob 4. uri so na letnem telovadišču škofjeloškega Sokola igrali odbojko. Tekmovalci so bili iz vrst ženskega in moškega naraščaja. Za zaključek dneva so pripravili nogometno tekmo. V goste so povabili SK Ilirija iz Ljubljane. Na žalost številnih gledalcev so zmagali gostje s 7 : 4.⁴⁹ Športni dan, ki ga je pripravilo Sokolsko društvo, je bil pester in prijeten, o čemer priča množična udeležba meščanov in okoličanov.

Prav praznovanja raznih jubilejev so spodbudila številna društva, da so jih obeležili z organiziranjem rekreativnih tekmovanj. Najpogosteje so bila tekaška. Katoliška mladina v Škofji Loki je julija 1937 proslavila obletnico Krekove smrti s štafetnim tekom z groba njegove matere v Selcih na njegov grob v Ljubljani.⁵⁰ Leta 1938 pa so Sokoli pripravili »tek zedinjenja« v počastitev dvajsetih let nastanka Jugoslavije. Tek je bil v sredo 30. novembra

ob 20. uri in je potekal po naslednji progi: Sokolski dom–Poljanska cesta–Karlovska ulica–Puštalska brv–Puštalski grad–most–Spodnji trg–gostilna Plevna–vojašnica–Dolenc–Kapucinski most–Sokolski dom.⁵¹

Rekreacije Ločanom torej ni manjkalo. Če že v mestu ni bilo prireditve, so odšli v sosednje kraje. Vendar vsi ljudje le niso bili športniki ali ljubitelji rekreacije. Ali pa si ob vsakem času niso mogli odtrgati nekaj trenutkov za razgibavanje – krepitev telesa. V mestu niso živeli le mladi, polni energije, ampak so tu prebivali starejši ljudje, majhni otroci, bolni, ... Vsi ti pa so ravno tako potrebovali vsaj kratek sprehod na svežem zraku, da bi si tako povrnili moči, se okrepili. Marsikateri Škofjeločan ni imel časa oziroma se mu ni ljubilo iti na daljši sprehod. Zato so bili v vsakem mestu potrebni parki, sprehajališča. In ko je v deželo prišla pomlad, so oživele sprehajalne poti. Še posebno zaljubljeni so bili hvaležni škofjeloškemu Olepševalnemu društvu, da je zgledno skrbelo za promenadne poti, ki jih je imelo starodavno mesto. Vse polno jih je bilo. Pomembna promenade je bil Glavni ali Mestni trg imenovan v osrčju mesta, s prijetnim drevoredom in klopmi. Čez dan se je tu trgovalo, nakupovalo, uradniki so urejali pravne zadeve meščanov. Zvečer, ko so trgovci zaprli svoje trgovine, uradniki svoje pisarne in so v ospredje stopile kavarne in gostilne, takrat so se tu začeli zbirati meščani Škofje Loke. Sprehajali so se po trgu, posedali po klopih in se pomenkovali o dogodkih iztekajočega se dne. »Višek« je promenade dosegla okoli 9. ure zvečer, ko se je po mestnih ulicah in trgih trlo meščanov, oficirjev iz bližnje kasarne...

Zanimiva sta dva dogodka, ki sta razburila meščane. V policijskih poročilih za leto 1938 je zapisano, da se je 11. avgusta zvečer ob 9.15 uri v času promenade po Mestnem trgu vozil kolesar in s tem oviral sprehajalce. V tem času je bilo tam največ ljudi, zato za kolesarje na trgu ni prostora. Še bolj drzen je bil Škofjeločan, ko se je prav tako v času večernega sprehoda z motorjem vozil po trgu.⁵²

Ob nedeljah se je promenade dogajala v dopoldanskem času in se je pričela po jutranji maši, ki je bila ob 9. uri. Trajala je vse tja do 12. ure, ko je bil čas kosila. Seveda večerna promenade tudi ob nedeljah ni izostala. Za popestritev in prijetno vzdušje je v poletnih mesecih poskrbela godba. Včasih gasilska, drugič zopet vojaška. Gasilsko godbo so leta 1934 razpustili in še istega leta ustanovili novo z imenom Godba Lubnik v Škofji Loki.⁵³ Godba Lubnik je imela svoje promenadne koncerte ob sredah in sobotah zvečer ob 8.30 uri. Igrali so čez celo sezono in sicer od meseca maja do oktobra. Vojška godba je v mesto prišla leta 1929 skupaj z vojaki, za vedro vzdušje je skrbela ob nedeljah ob 11. uri dopoldan. Sušno leto godbe Lubnik je bilo 1939, ko niso odigrali niti enega promenadnega koncerta. Zato pa so bili toliko bolj agilni godbeniki I. planinskega polka, ki so imeli koncerte vsak četrtek zvečer na Glavnem trgu.⁵⁴

Poleg ljudske promenade se je na Mestnem trgu odvijala še pasja. To je spodbudilo nekega loškega meščana, da je za časopis Gorenjec v letu 1935 napisal članek, ki se glasi: *»Pasja razstava na našem Mestnem trgu je vsak dan odprta in se vedno bolj izpopolnjuje. Zato tudi vse urade in lokale prenašamo v predmestja, da ima pasja promenade prostor. Želeli bi, da bi se merodajni krogi zavzeli in izvedli plinski napad na Mestni trg, ki bi pa le na to ,pasjo zalego' učinkoval.«*⁵⁵

Prijeten sprehod je bil v Vincarje. Tja je vodila stara sprehajalna pot.

Že sredi 19. stoletja je italijanski markiz Gozani (v Vincarjih je kupil večje posestvo) zasadil kostanjev drevored, ki se je raztezal od Kapucinskega mostu do vile Anka v Vincarjih, od tod je šel naprej ob Selščici do Krevsovega mostu.⁵⁶ Vendar se drevored ni obdržal, sprehajalna pot pa je ostala.

Konec 19. stoletja je prišel v Škofjo Loko učitelj Slavko Flis, ki je ustanovil Olepševalno društvo. Uredil je številne sprehajalne poti. Ena je potekala od Grebenarja do Kobile, to je t.i. Flisova pot, druga je šla iz Vincarjev do Žegnanega studenčka in odtod na Stari grad. Tretja pot pa se je vila s Starega gradu v Slepo dolino.⁵⁷

Ločani oziroma Olepševalno društvo so vse te poti tudi po prvi svetovni vojni skrbno urejali. Zaradi lepšega videza mesta in večje turistične privlačnosti so se mestni očetje odločili urediti še nekaj novih poti in drevoredov. Prav tako je bilo potrebno popraviti in izboljšati že obstoječe sprehajalne poti. Na seji 23. marca 1921. leta so si zadali naslednje naloge:

- postaviti mizo in klopi v gozdiču na Kranceljnu;
- postaviti klopi pri Križu na Štangrofu;
- postaviti klopi na stezi od Grebenarja k Križu;
- postaviti klop pri križu v Vincarjih;
- postaviti klopi na poti k Studenčku.⁵⁸

Ob cesti od Balanta do pokopališča so zasadili drevored sadnega drevja, ki so ga kasneje zamenjali s topoli. Ob cesti so postavili klopi, tik ob pokopališču pa še mizo. Zelo prometna pešpot je bila ob cesti na kolodvor. Leta 1923 so tu zasadili drevored in nastala je ena najlepših sprehajalnih poti v Škofji Loki. Leto kasneje so uredili pešpot v Karlovcu.

Prijetna večerna promenade se je vila od Mestnega trga do Spodnjega trga po t.i. Grabnu. Kostanji so sprehajalcem dajali prijetno senco pred vročim poletnim soncem. Nunsko obzidje (ali pot za gradom) in lipe ob njem so bili zatočišče zaljubljenca, kjer so se lahko skrili pred radovednimi očmi someščanov in se na klopeh zaupno pomenkovali.

Škofja Loka je poleg sprehajalnih poti imela tudi park, imenovan Zvezda, tako kot park v Kranju, Ljubljani in gotovo še kje drugje na Slovenskem. Tako ime je dobil po svoji obliki. Ker je bil park malo bolj odmaknjen od običajnega mestnega vrveža (uredili so ga v bližini sotočja Sore), so se našli vandali, ki so si prav radi »izposojali« klopi ali jih poškodovali. Zato je predsedstvo Olepševalnega društva – Tujsko-prometnega društva na seji 2. aprila 1921 predlagalo, da »Zvezda« ostane brez klopi. Vendar se je našel zaveden meščan g. Anton Marguč, ki je prevzel nadzor nad parkom in obstoječim inventarjem.⁵⁹ S tem so park ohranili. »Zvezda« pa je postala priljubljen prostor, kjer so društva prirejala »vrtne« zabave in veselice.

Tatovi niso delovali le v »Zvezdi«, ampak so si plen iskali še po drugih sprehajališčih v Škofji Loki. Ponavadi so bila zunaj mesta, kot npr. Hribec, Krancelj, Kamnitnik, ... Tja so se meščani odpravili predvsem ob koncu tedna, ko so imeli več časa za sprehode v okolico mesta. Ker sta bili v času med obema vojnama Škofja Loka in Stara Loka še razdeljeni v dve občinski enoti, so meščani Škofje Loke hodili na sprehod v Staro Loko, Staroločani pa v Škofjo Loko. Prav tako je bil razdeljen Kamnitnik – na starološki in mestni.

Mnogokrat se je sprehod po mestu ali okolici končal s postankom v gostilni. Številne so imele lepe senčne vrtove, kjer so si sprehajalci izletniki

Skupina Ločanov, prijateljev narave, na izletu v Crngrobu, po 1. svetovni vojni (Foto Burdych).

oddahnili in si potešili žejo. Nekatere gostilne kot npr. Pri Balantu Na pošti, Pri Otetu, pri Fortunovcu v Stari Loki in restavracija v Vincarjih, so imele kegljišče in balinišče. Torej so si Ločani prosti čas popestrili še s kegljanjem ali balinanjem. Razna društva so prirejala turnirje oziroma t. i. kegljanje za dobitke. Taki turnirji so potekali čez vse poletje. Dobiček je šel v korist društva ali za dobrodelne namene. Zadnji dan turnirja, končal se je na nedeljo popoldne, so razglasili zmagovalce, razdelili simbolične nagrade in ga zaključili z veselico.

Ob nedeljah so imeli Škofjeločani na voljo številne peš izlete v okolico mesta, ki so jih organizirala društva. Poleg Sokolov, Orlov, Katoliško-prosvetnega društva, Olepševalnega društva in planincev, ki so imeli renome na tem področju, so bili aktivni tudi v Gasilskem društvu. Ponavadi so pri njih tovrstne izlete prirejali za praznik sv. Florjana – zavetnika gasilcev. Odpravili so se na okoliške hribe, posejane s cerkvicami, ali pa so odšli na obisk k sosednjim gasilskim društvom. S seboj so imeli godbo, ki jim je popestrila izlet. Izlet se je pričel z mašo, temu je sledilo družabno srečanje, ki se je včasih razvilo v pravo veselico. Društvenih potepanj se niso udeležili le člani in njihove družine, temveč so bili dobrodošli vsi ljubitelji takšnih izletov.

Če so se odpravili, oziroma so organizirali »potovanje«, v oddaljenejši kraj, so se najraje vozili z vlaki, čeprav so se v tem času že uveljavili avtobusi. Pomembno prevozno sredstvo je bilo kolo, premožnejši so se vozili z avti, vendar tudi konjske vprege še niso utonile v pozabo.

Glavni vzroki nedeljskih izletov so bili pravzaprav razni shodi, društveni izleti, otvoritve društvenih domov, tekme, ... Zopet sta pri takšnih daljših izletih imeli pobudo društvi Sokol in Orel (kasneje Katoliško prosvetno

društvo), vendar pa druga društva niso preveč zaostajala. Posebno mesto pri izletništvu so imele romarske poti – Trsat, Sv. Gora, Sv. Višarje. Izlet oziroma romanje na Trsat je trajal dva do tri dni. Tja pa so se odpravili z vlakom ali avtobusom. Če so se odpravili z avtobusom, je romanje potekalo približno takole: zgodaj zjutraj ali še celo ponoči so izletniki odšli iz Škofje Loke, pot jih je nato vodila preko Ljubljane do Novega mesta – tu so imeli mašo, nato so šli čez Gorjance v Metliko in čez Karlovac do Plitvic, kjer so prenočili. Drugi dan je bil ogled jezer, nato odhod v črti Senj, Selce, Crikvenica, Kraljevica. Zvečer so prišli na Trsat. Ker so se izleti odvijali v času pomembnejših cerkvenih praznikov npr. velike noči ali velikega in malega šmarna, so praznični dan posvetili celodnevemu postanku na cilju romarske poti – tokrat Trsat. Še istega dne je bil odhod domov in sicer po mnogo krajši poti. Opisano romanje so organizirali pri Katoliški akciji v Škofji Loki na mali šmaren leta 1936.⁶⁰

Zelo množična udeležba je bila na izletu na Krk, Rab in Sušak, ki ga je organiziralo društvo Jadranska straža. 449 izletnikom se je pridružila škofjeloška pihalna godba, ki je med potjo pripravila tudi nekaj koncertov.⁶⁰

Slovence so zelo privlačili Trst, Gorica in seveda jadranska obala, vendar so potovali tudi proti jugu tedanje domovine. Kljub vsemu pa so prevladovali krajši peš izleti ali »popotovanja« s kolesi, ki so jih imeli ob nedeljskih popoldnevih. Ti so sovpadali s prireditvami, ki so jih organizirala domača društva ali društva iz okoliških krajev. S tem je bilo poskrbljeno za rekreacijo in hkrati za veseljačenje.

Predavanja in tečaji

Med dejavnosti, s katerimi so se ljudje ukvarjali v prostem času, prištevamo tudi predavanja in tečaje. Prirejali so poučna in razvedrilna predavanja v organizaciji društev. Zopet sta bili v ospredju društvi Orel in

Udeleženke kuharskega tečaja na Spodnjem trgu v Škofji Loki po 1. svetovni vojni (Foto Avgust Blaznik).

Sokol ter Katoliško prosvetno društvo. Pri Sokolih so bili za to zadolženi v kulturno-prosvetnem odseku. S prvimi predavanji so pričeli leta 1920 in jih nadaljevali vse do leta 1940. Sprva so bila ob nedeljah dopoldan po maši. Vendar se ta termin ni dolgo obdržal. Bolj jim je ustrezalo ob sredah zvečer ob pol devetih. Leta 1935 je ta predavanja vodil član Sokola g. Rudolf Horvat in to zelo uspešno, saj so bila dobro obiskana. Število predavanj je nihalo. Tako se npr. leta 1924 imeli 7 predavanj, leta 1925 le dve in leta 1926 kar 14 predavanj. To leto je bil še posebno aktiven društveni zdravnik g. Rant, ki je imel 7 predavanj o prvi pomoči. Predavatelji so bili še gospa Zupančičeva s predavanjem o inkviziciji in njenih ustanovah, prof. Kalan, dr. Bohinjec, zadnji dve predavanji v novembru in decembru pa je pripravil prof. Dolžan. Govoril je o zemeljskih gibanjih in potresih ter o predpotopnih živalih.⁶² Številna predavanja so popestrili še s skioptičnimi slikami. Sezona predavanj je bila v zimskem času in sicer od meseca oktobra do aprila.

V zimskem času so imeli tudi serijo predavanj v okviru Katoliškega prosvetnega društva. Redna skioptična predavanja so imeli ob četrtkih zvečer. Včasih so jih organizirali zunaj utečenega termina, npr. ob nedeljah – v popoldanskem času za mladino in zvečer za odrasle. Njihovi stanovski kolegi Orli so imeli predavanja v okviru fantovskih in dekliških večerov. Leta 1928 so imele Orlice kar 44 tovrstnih večerov. Mladenke so imele poučna predavanja kot na primer o cvetlicah, glasbi, boleznih ali o škodljivosti čaja in kave.⁶³

Zanimiva predavanja o alpinizmu so imeli v Planinskem društvu leta 1936. Vabljeni so bili tudi nečlani, zlasti loška mladina. V gostilno Pri Otetu

Udeleženke šiviljskega tečaja »Singer« leta 1937.

ali v Sokolski dom so vabili na sobotna predavanja člani društva Edinost. Predvsem poučna predavanja pa so imeli pri Sadjarsko-vrtnarskem društvu. Njihovi predavatelji so svoje znanje posredovali tudi prebivalcem širše škofjeloške okolice.

Znanj in novih spoznanj si Škofjeločani niso pridobili le z obiskovanjem bolj ali manj poučnih predavanj, temveč tudi z udeležbo na raznih tečajih. Pogosti so bili strokovni tečaji za mizarje, kmetijski tečaji za može in fante. Ženske pa so se udeleževale krojaških za damsko krojenje, šiviljskih, kuharskih, bolničarskih ipd., 24., 25. in 26. avgusta leta 1936 je bilo v Društvenem domu organizirano filmsko predavanje o pravilni uporabi proizvodov Persila in Henkla za loške gospodinje. Prikazan je bil film »O pranju in perilu«. ⁶⁴ Tako kot predavanja so tudi tečaje imeli predvsem v zimskih mesecih. Zanimiv pa je bil tečaj za barvanje pisanic. Pripravili so ga leta 1937 v nedeljo pred velikonočnimi prazniki, kajti učili so se slikanja na velikonočne pirhe. Udeležba loških deklet in gospodinj je bila kar velika. ⁶⁵

Za tečaje je bilo med Ločani dovolj zanimanja, pomembno pri tem je, da so bila taka izobraževanja praviloma brezplačna.

*

Družabno življenje se ni odvijalo le v okviru naštetih dejavnosti, pač pa so Škofjeločani veliko časa preživel na številnih zabavah, veselicah, plesih. Posebno poglavje o prostem času meščanov Škofje Loke si zaslužita kulturna in umetniška dejavnost društev in posameznikov, ki so obogatili njihov vsakdanjik. O vsem tem, torej o zabavi ter o kulturi in umetnosti pa bom govorila v drugem delu raziskovalne naloge Prosti čas Ločanov med obema vojnama (1918–1941).

O p o m b e

¹ Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota za Gorenjsko Kranj, fond občina Kranj, številka fonda KRA-2, arhivska enota 1628, 1665.

² Slovenski narod, 30. november 1929, št. 275.

³ Slovenec, 14. februar 1919, št. 37, str. 3.

⁴ Slovenski narod, 10. julij 1919, št. 160, str. 2.

⁵ Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju ZAL), Enota Škofja Loka, fond občina Škofja Loka, fasc. 120, Policijske zadeve, 1884–1941.

⁶ ZAL, Enota Škofja Loka, fond občina Škofja Loka, fasc. 122, Policijske zadeve, 1912–1941, mapa-leto 1938.

⁷ ZAL, Enota Škofja Loka, Društva: Sokol, Orli, Rdeči križ, Edinost, Gasilsko društvo, ...

⁸ O strelskem društvu v Škofji Loki je bolj podrobno pisal France Štukl v *Loških razgledih*, 1973, str. 323–326.

⁹ Slovenski narod, 26. julij 1933, str. 168.

¹⁰ Slovenski narod, 22. april 1933, št. 68; SN, 10. december 1937, št. 281.

¹¹ Slovenec, 27. april 1935, št. 96, str. 3.

¹² ZAL, Enota Škofja Loka, Planinsko društvo Škofja Loka, 1925–1940, fasc. 1.

¹³ Prav tam.

¹⁴ France Planina: Planinska društva na Loškem ozemlju, *Loški razgledi*, 1982/29, str. 87.

¹⁵ Planinski vestnik, 1924, št. 2, str. 44.

¹⁶ ZAL, Enota Škofja Loka, Planinsko društvo Škofja Loka, 1925–1940, fasc. 1.

- ¹⁷ *Planinski vestnik*, 1934, št. , str. 224.
- ¹⁸ *Slovenski narod*, 11. december 1934, št. 279.
- ¹⁹ *Slovenski narod*, 24. april 1935, št. 93.
- ²⁰ *Planinski vestnik*, 1924, št. 2, str. 44; *PV*, 1929; *PV*, 1934; *PV*, 1940.
- ²¹ *Gorenjec*, 26. februar 1935, št. 8, str. 3.
- ²² *Planinski vestnik*, 1923.
- ²³ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Planinsko društvo Škofja Loka, 1925–1940, fasc. 1.
- ²⁴ *Slovenec*, 27. april 1935, št. 96, str. 3.
- ²⁵ Drago Stepišnik: *Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem*, Ljubljana 1968, str. 212.
- ²⁶ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Sokolsko društvo Škofja Loka 1906–1941, spomin-ski spis Sokolskega društva ob 25-letnici 1906–1931.
- ²⁷ *Slovenski narod*, 1. februar 1933, št. 26.
- ²⁸ *ZAL*, Enota Škofja Loka, fond občina Škofja Loka, fasc. 120, Policijske zadeve, 1884–1941.
- ²⁹ *Gorenjec*, 7. januar 1939, št. 1.
- ³⁰ D. Stepišnik, *navedeno delo*, str. 224.
- ³¹ *Slovenski narod*, 15. februar 1935, št. 38.
- ³² *ZAL*, Enota Škofja Loka, Olepševalno društvo – Tujsko prometno društvo, 1887–1940.
- ³³ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Planinsko društvo, 1925–1940, fasc. 2.
- ³⁴ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Olepševalno društvo – Tujsko prometno društvo, 1897–1940.
- ³⁵ *Prav tam*.
- ³⁶ D. Stepišnik, *navedeno delo*, str. 246.
- ³⁷ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Olepševalno društvo – Tujsko prometno društvo, 1897–1940.
- ³⁸ Več o nogometu piše D. Stepišnik, *navedeno delo*, str. 148–153.
- ³⁹ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Sokolsko društvo Škofja Loka 1906–1941, spomin-ski spis Sokolskega društva 1906–1931.
- ⁴⁰ *Gorenjec*, 13. november 1934, št. 37, str. 3; *Gorenjec*, 8. december 1934, št. 45, str. 3.
- ⁴¹ *Slovenski narod*, 2. november 1936, št. 251.
- ⁴² D. Stepišnik, *navedeno delo*, str. 261.
- ⁴³ *ZAL*, Enota Škofja Loka, fond občina Škofja Loka, fasc. 122, Policijske zadeve.
- ⁴⁴ D. Stepišnik, *navedeno delo*, str. 260.
- ⁴⁵ *Gorenjec*, 13. april 1935, št. 15, str. 2.
- ⁴⁶ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Orli v Škofji Loki, fasc. 1.
- ⁴⁷ *Prav tam*.
- ⁴⁸ *ZAL*, Enota Škofja Loka, Sokolsko društvo Škofja Loka 1906–1941, spomin-ski spis Sokolskega društva 1906–1931.
- ⁴⁹ *Slovenski narod*, 1. avgust 1931, št. 172.
- ⁵⁰ *Gorenjec*, 8. maj 1937, št. 19, str. 1.
- ⁵¹ *ZAL*, Enota Škofja Loka, fond občina Škofja Loka, fasc. 122, Policijske zadeve.
- ⁵² *Prav tam*.
- ⁵³ *Gorenjec*, 13. oktober 1934, št. 37, str. 3.
- ⁵⁴ *Gorenjec*, 24. avgust 1940, št. 34, str. 3.
- ⁵⁵ *Gorenjec*, 18. maj 1935, št. 20, str. 3.

- ⁵⁶ Janko Krek: Škofjeloški turizem nekdanj in danes, *Loški razgledi*, 2 1955, str. 225.
- ⁵⁷ J. Krek, *navedeno delo*, str. 225.
- ⁵⁸ ZAL, Enota Škofja Loka, Olepševalno društvo – Tujsko-prometno društvo 1897–1940.
- ⁵⁹ *Prav tam*.
- ⁶⁰ *Gorenjec*, 29. avgust 1936, št. 35.
- ⁶¹ *Slovenski narod*, 22. maj 1934, št. 114; *SN*, 16. junij 1934, št. 133.
- ⁶² ZAL, Enota Škofja Loka, Sokolsko društvo Škofja Loka 1906–1941, spomin-ski spis Sokolskega društva 1906–1931.
- ⁶³ ZAL, Enota Škofja Loka, Orli v Škofji Loki, fasc.
- ⁶⁴ ZAL, Enota Škofja Loka, fond občina Škofja Loka, fasc. 122.
- ⁶⁵ *Gorenjec*, 13. marec 1937, št. 11, str. 3.

Viri in literatura

Arhivski viri

1. *Zgodovinski arhiv Ljubljana*, Enota za Gorenjsko, Kranj, Fond Občina Kranj, številka fonda KRA-2, Delovni čas (1921, 1922)
2. *Zgodovinski arhiv Ljubljana*, Enota za Škofjo Loko:
 - Fond Občina Škofja Loka, Policijske zadeve
 - Sokolsko društvo Škofja Loka 1906–1941
 - Organizacija Orel v Škofji Loki
 - Olepševalno društvo – Tujsko prometno društvo 1897–1940
 - Planinsko društvo Škofja Loka 1925–1940
 - Strelsko društvo Škofja Loka 1883–1926
 - Katoliško društvo rokodelskih pomočnikov, Katoliško izobraževalno društvo, Katoliško prosvetno društvo 1894–1930
 - Slovensko krajevno društvo Rdečega križa SHS – sreski odbor društva RK v Škofji Loki 1926–1941
 - Jugoslovansko učiteljsko združenje 1933–1936
 - Mladi junaki–Savez trezne mladeži 1920–1938
 - Sadjarsko in vrtnarsko društvo za Slovenijo, podružnica Škofja Loka 1932–1937
 - Podružnica krščanske šole v Škofji Loki 1933
 - Krajevni odbor Jadranske straže Škofja Loka 1933–1941
 - Prosvetno in podporno društvo »Edinost« v Škofji Loki 1936–1940
 - Gasilska župa v Škofji Loki

Časopisni viri

1. *Gorenjec* 1934–1941
2. *Slovenec* 1919–1925, 1933–1940
3. *Ilustrirani Slovenec* 1925–1932
4. *Slovenski narod* 1919–1941
5. *Planinski vestnik* 1921–1940

Literatura

- Rudolf Andrejka, France Planina: *Škofja Loka in njen okraj*; Škofja Loka 1936.
- Lado Bevc: *Sokolsko prosvetno delo*; Ljubljana 1930.

Gorenjska letoviška, industrijska, trgovska, obrtna; Novo mesto 1931.

Pavle Hafner: Stare loške gostilne v zgodovinskem mestnem jedru, *Loški razgledi*, 30 1989, stran 102–135.

Pavle Hafner: Kopališče in turizem: *Loški razgledi* 6/1959, stran 243–247.

Marija Jesenko: Narodna čitalnica v Škofji Loki 1892–1924, *Loški razgledi* 24/1977, stran 98–109.

Janko Krek: Škofjeloški turizem nekdanj in danes, *Loški razgledi* 2/1955, stran 224–226.

Judita Pegam: Gradnja prve planinske koče na Lubniku, *Loški razgledi* 35/1988, stran 49–56.

France Planina: Planinska društva na loškem ozemlju, *Loški razgledi* 29/1982, stran 86–97.

Poročilo o delovanju sokolske župe Kranj, v letu 1934, Kranj marec 1935.

Drago Stepišnik: *Telovadba na Slovenskem*, Ljubljana 1974.

Drago Stepišnik: *Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem*, Ljubljana 1968.

France Štukl: Strelsko društvo v Škofji Loki, *Loški razgledi* 20/1973, stran 323–326.

Majda Žontar: *Kulturna društva na Gorenjskem v letih 1860–1914*, Kranj 1980.

Majda Žontar: *Delavska kulturna društva na Gorenjskem do 1941*.

Vladimir Žužek: Razvojna pot turistične dejavnosti v Škofji Loki, *Loški razgledi* 15/1968, stran 95–122.

Zusammenfassung

FREIZEIT DER EINWOHNER VON ŠKOFJA LOKA ZWISCHEN BEIDEN WELTKRIEGEN

In der Zeit vor dem Zweiten Weltkrieg waren die Leute von morgens bis abends beschäftigt. Nach der Arbeitszeit mußten sie noch verschiedene Arbeiten zu Hause erledigen. Erholung fanden sie während der Woche und am Wochenende im Kino, auf Festen, in sportlichen Veranstaltungen und bei Spaziergängen. Im Winter gingen die Škofja Loka – Einwohner ins Theater, zum Tanzen, in Vorlesungen und sie nahmen an verschiedenen Kursen teil. Gasthäuser waren ein Treffpunkt des gesellschaftlichen Lebens.

Im Mittelpunkt des gesellschaftlichen Lebens standen Vereine. Mitte des 19. Jahrhunderts wurde der Nationalkulturverein Narodna čitalnica gegründet, der erste in Oberkrain. Es folgten der Sportverein Sokol, Schützenverein und Leseverein. Eine wichtige Rolle spielten Vereine, die sportliche Aktivitäten anboten wie: Ausflüge, Bergsteigen, Athletik, Fußball, Gymnastik, Radfahren und Wintersportarten – Schifahren, Eislaufen und Rodeln.